

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Güz 2025 / 2: 177-180.

PERÇİN BOSTAN, Başak (2024), *Peter Simon Pallas-Flora Rossica Türk ve Moğol Dillerine Ait Bitki Adlarının Tespiti ve İncelenmesi*. Ankara: Turhan Yayınevi.

Elifnur OĞUZ*

Dillerin söz varlığı yalnızca bir iletişim aracı olmanın ötesinde toplumların tarihsel, kültürel ve çevresel birikimlerinin de aynasıdır. Özellikle bitki adları gibi söz varlığı unsurları, toplumun yaşadığı çevre doğrultusunda dile yerleşerek insanın doğayla kurduğu ilişkiyi, coğrafya bilgisini, üretim-tüketim pratiklerini ve mitolojik aktarımlarını fenomenleştirir. Bu bağlamda bitki adlarının tarihsel dil verileri içinde karşılaştırmalı olarak incelenmesi hem dilbilim hem etnobotanik hem de kültürel antropoloji açısından önemli getirileriyle karşımıza çıkar. Bitki adları gibi doğa kavramının içine dâhil olan adlar, toplumun zihin yapısını kavrayabilmek adına hem dilbilimin hem de etnobotaniğin kesişim noktasında yer alan önemli söz varlığı unsurlarıdır. Türkoloji içinde bitki adları üzerine yapılan çalışmalar, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artış göstermiş, çeşitli tarihî metinlerdeki flora söz varlığının belgelenmesine yönelik önemli eserler yayımlanmıştır.

Türk dilinde bitki adları üzerine yapılan ilk sistemli çalışmalar çoğunlukla tarihsel metinler üzerinden ilerlemiştir. Bu bağlamda Reşit rahmeti Arat *Kutadgu Bilig* üzerine yaptığı incelemelerde bitki adlarını kategorize ederek ve anlamlandırarak açıklamış; Ahmet Caferoğlu bazı tarihî metinlerde geçen bitki ve hayvan gibi doğa unsurlarının adlarının açıklandığı sözlük çalışmaları ile bu alana öncülük etmiş, Muharrem Ergin ise *Divanü Lügati't-Türk* ve benzeri eserlerde yer alan flora adlarının derlenmesine katkı sağlamıştır. Güncel çalışmalar arasında ise Emine Yılmaz gibi araştırmacılar Orta Türkçe dönemine dâhil olan bitki adlarını; Turhan Baytop, Serdar Bulut ve Muharrem Özden gibi araştırmacılar ise Eski Türkçe ve Orta Türkçe

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eskişehir (Türkiye). E-posta: elifoguz38@icloud.com/ ORCID ID:0009-0003-4339-816X.

korpusuna ait olan metinlerdeki bitki adlarını incelemişler ve derleyici nitelikte çalışmalar yapmışlardır.

Bu bağlamda Başak Perçin Bostan'ın 2024 yılında Turhan Kitabevi tarafından yayımlanan *PETER SIMON PALLAS – FLORA ROSSICA Türk ve Moğol Dillerine Ait Bitki Adlarının Tespiti ve İncelenmesi* adlı çalışması disiplinlerarası bir nitelik taşıyan özgün ve dikkat çekici bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitap, 18. yüzyılın doğa bilimcilerinden Alman asıllı Rus Peter Simon Pallas'ın Rusya coğrafyasındaki bitki çeşitliliğini tasvir ettiği ve 1784 – 1815 yılları arasında yayımlanan meşhur *Flora Rossica* adlı eseri ele alarak burada kayıt altına alınmış Türkçe ve Moğolca kökenli bitki adlarının tespiti, sınıflandırmasını ve etimolojisini incelemeyi amaçlamıştır. Söz konusu olan bitki adları, sadece dilsel birer birim adları şeklinde değil; etnobotanik, coğrafi, kültürel çevre ve tarihsel bağlamda da değerlendirilmiştir. Bu yönüyle eser hem tarihî metin çözümlemeleri hem de Türk ve Moğol dillerinin söz varlığı üzerine yapılan çağdaş çalışmalara önemli veriler ve katkılar sunmaktadır.

Kitabın giriş bölümünde Peter Simon Pallas'ın hayatı, eserleri ve hakkında yapılmış önemli çalışmalar okuyucuya aktarılmaktadır. Başak Perçin Bostan'ın çalışma alanı olan Pallas; zooloji, botanik gibi doğa bilimleri alanında ön plana çıkan bir bilim insanı olsa da bilimin diğer alanlarına da katkısı şüphesiz önemli derecede büyüktür. Pallas, diğer bilim alanlarından özellikle dilbilime önemli katkılarda bulunmuştur. Bahsi geçen eser de hem Türk hem Moğol dilbilimi çalışmalarını destekler niteliktedir.

Flora Rossica, Pallas'ın 1768–1774 yılları arasında Çarlık Rusyası'nın Avrupa dışı bölgelerine yaptığı bilimsel keşif gezilerinin ürünüdür. Eser, özellikle Rusya coğrafyasında yetişen bitkileri sınıflandırmak, betimlemek ve görselleştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu yönüyle sadece botanik açıdan değil, dilsel ve kültürel veri derleme bakımından da bir hazine niteliğindedir. Nitekim Pallas, eserinde yalnızca bitkilerin Latince bilimsel adlarını değil; onların yerel adlarını da bulundukları bölgelere ve konuşulan dillere göre ayrıntılı biçimde kayda geçirmiştir.

Flora Rossica'da yer alan Türk ve Moğol kökenli bitki adları, bu bölgelere ait toplumların doğayla ilişkisini, bu toplumların keşif gezilerini, söz varlığını ve bitkileri adlandırma sistematüğünü anlamamıza ve tanımamıza imkân sağlamaktadır. Pallas'ın söz konusu adları sistematik biçimde kaydetmiş olması hem sözlü kültür aktarımı hem de etnobotanik bilgi açısından dönemin doğal belleğini günümüze taşımaktadır. Özellikle Kıpçak Türkçesi, Sibiryâ sahası lehçeleri, Orta Asya Türk ağızları ve Moğol dilleri bakımından bu adlar, tarihî söz varlığı çalışmalarına da önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Eserdeki inceleme, Pallas'ın *Flora Rossica*'da bitki tanımlarına eklediği yerel adların tespit edilmesiyle başlamaktadır. Bu adlar, Pallas'ın kullandığı etnik ve dilsel notasyonlara göre (örneğin “Baschkirice”, “Kalmukice”, “Tatarice”) gruplandırılmış, ardından Türk ve Moğol dillerine ait olanlar ayrıştırılmıştır. Yazar bu süreçte yalnızca dil adlarını değil, fonetik benzerlikleri, semantik paralellikleri ve anlam alanlarını da dikkate alarak bir ön sınıflandırma yapmıştır. Eserdeki bitki adları; hangi etnik veya dilsel gruba ait olduğu, modern Türk ve Moğol lehçelerindeki muhtemel karşılıkları, fonetik yapıları ve varyantları, anlam alanları ve kültürel çağrışımları ve ilk defa

kaydedildiği tarihî kaynaklar gibi ölçütler çerçevesinde incelenmektedir. Bu ölçütler doğrultusunda araştırmacı, bitki adlarının yalnızca birebir karşılıklarını değil, aynı zamanda çağdaş ve tarihsel sürekliliklerini de ortaya koymaktadır.

İncelenmiş bitki adları araştırmacı tarafından kitabın birinci bölümünde Türkçe Bitki Adları ve Moğolca Bitki Adları olmak üzere iki alt başlık şeklinde ve maddeler hâlinde verilmiştir. Eserde, Pallas'ın verilerinden hareketle çeşitli Türk dillerine ait toplam 207 bitki adı tespit edilmiştir. Tespit edilen bu bitki adlarının 122'si Tatarca ve lehçelerine ait olarak karşımıza çıkmaktadır. Maddeler hâlinde verilen bitki adlarının önce Latincesi aktarılmış olup daha sonra Türk dillerinde geçen karşılıkları verilmiştir. Pallas tarafından aktarılan bazı bitki adlarının Latince versiyonu günümüzde kullanılmamakta olduğundan araştırmacı, Latince adların güncel versiyonunu ekleyerek literatüre katkıda bulunmaktadır.

Flora'da araştırmacı tarafından tespit edilen Moğol dillerinde verilen bitki adı sayısı ise toplam 108 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu adlardan 47'si Moğolca, 38'i Kalmukça, 18'i Buryatça ve 5'i Dagurca olarak tespit edilmiştir. Araştırmacı eserde Moğolcayı, Moğol dillerinin tamamını kapsayan bir ifade olarak kullanmaktadır. Bu sebeple Pallas'ın Moğolca olarak belirttiği bitki adlarının Halha Moğolcasına da ait bitki adlarının olabileceği düşünülmektedir.

Başak Perçin Bostan'ın hazırlamış olduğu *Peter Simon Pallas – Flora Rossica Türk ve Moğol Dillerine Ait Bitki Adlarının Tespiti ve İncelenmesi* adlı çalışma, tarihî dil verileri üzerinden kültürel, etnobotanik ve filolojik bir incelemeye girmiş, Türkoloji ve Mongolistik alanına söz varlığı açısından büyük katkılar sunan önemli bir eserdir. 18. yüzyılda Rusça yazılmış bir eser olan *Flora Rossica*'da geçen Türkçe ve Moğolca bitki adlarının tespiti için transliterasyon sistemini iyi bilmek gerekmektedir. Bu bitki adlarının yazıya geçirilmesi ve okuyucuya aktarılması her zaman kolay olmamaktadır. Pallas'ın 18. yüzyılda Kiril alfabesini kullanması ve Kiril alfabesinin kendine has ses değerlerinin olması Türkçe ve Moğolca bitki adlarının çevrilip yazıya aktarılmasını epey güçleştirmiş olmalıdır. Çünkü bazı seslerin günümüz transkripsiyon sisteminde birebir karşılığı bulunmamaktadır. Bu durum da farklı araştırmacılar tarafından farklı yorumlara sebep olabilmektedir. Bu noktada araştırmacı Başak Perçin Bostan'ın bitki adlarının tespitinde başarılı olduğunu ve bu anlamda Türkoloji ve Mongolistik alanlarına katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür.

Eserin en önemli özelliği şüphesiz 18. yüzyılın büyük doğa bilimcilerinden Peter Simon Pallas'ın *Flora Rossica* adlı eserinde geçen ve Türkçe ile Moğolcaya ait olduğu belirtilen bitki adlarını sistematik bir biçimde ele almasıdır. Örneğin Kalmukça “ağçi modun” (akçaağaç), “arım / arcan / arts” (ardıç), “bögelcigene / bölzircigene” (böğürtlen), “alm / almn / almna” (elma) ve “jöke” (ıhlamur) gibi adlar eserde yer almakta ve ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Bir toplumun söz varlığı kültürüyle doğru orantılı gelişmektedir. Bu bağlamda Türk ve Moğol dillerinin hem kültürel mirasına hem de söz varlığına ışık tutan sistemli ve katmanlı bir çalışma ortaya konmuştur.

Kaynakça

Arat, R. R. (1947). *Kutadgu Bilig I: Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Baytop, T. (1997). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü* (2. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Bulut, S. (2014). Eski Uygur Türkçesinde Türkçe bitki adlandırmaları II. *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 31-49.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (1958). *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Özden, M. (2009). Divanü Lügati't-Türk'teki bitki adlarının Anadolu ağızlarındaki izdüşümleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 57, 139-152.
- Pallas, P. S. (1784–1815). *Flora Rossica* (Vols. 1–2). St. Petersburg: Academiae Scientiarum Imperialis.
- Perçin Bostan, B. (2024). *Peter Simon Pallas – Flora Rossica: Türk ve Moğol Dillerine Ait Bitki Adlarının Tespiti ve İncelenmesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Yılmaz, E. (2001). *Kıyas-ı Enbiya'dan Eski Anadolu Türkçesinin Sözvarlığına Katkılar I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.